

VALENTINA GULIN
[priređila]

IVANČANOVE PRIČE

Ivan Ivančan dugogodišnji je suradnik Instituta (od 1955. do 1974.), etnokoreološke specijalističke struke i kako sam kaže, "lud za terenskim istraživanjima" — toliko da je i svoju suprugu počastio na bračnom putovanju terenskim radom u Župi dubrovačkoj. Bogato terensko iskustvo i bliskost sa suradnicima u Institutu i danas su živi u njegovu sjećanju. Neke ulomke tih sjećanja donosimo ovom prigodom.¹

U terenskome radu skriva se i pustolovni duh, najčešće nespomenut u službenim izvještajima, onaj koji terenski rad čini zabavnim i smiješnim, opasnim i nezgodnim, neizvjesnim i avanturističkim. Terenske destinacije Ivana Ivančana ponekad i nisu bile lako dosegljive: nekoliko je puta dobrano zalutao, na putu prema konavoskim brdima motao se satima u krug, a drugi je pak puta u Konavlima slijedio krive napatke, konačno osvojivši predviđeno selo, ali zgranut zahtjevima kazivača da im kazivanje bude plaćeno.

Tim terenskim lutanjima bezazlenost je ponekad bila strana:

Mene je jedan medo dočekaao na zavoju kod Krasnog.

Priča je sretno završila jer se medo nije obazirao na istraživača:

Nisam mu dobro mirisao, valjda je tamo mirisao med.

I još puno priča ima. O pješačenju u Lici i o tome kako je prtio snijeg. I kako je s Bracom [Stjepanom] Sremcem puzao po kanalu u Istri između Buzeta i Velog Mluna u koji ih je natjerala kiša:

Tam smo se svukli i posušili i ispitivali folklor Velog Mluna. Puzao sam i na Braču od Bola na Murvicu jer je tamo bio zadnji ljeričar brački, i ja sam ga morao slušati. Popeo sam se gore, a od lijerice je bilo samo gudalo.

---

¹ U dva navrata (ožujak-travanj 1998.) susrela sam se s I. Ivančanom upravo s nakanom razgovora o neformalnoj povijesti Instituta. Iz tih je razgovora oblikovan i ovaj tekst.

Pasioniranim znanstvenicima ništa ne stoji na putu. Osim nedostatka građe. Ali i to je savladivo. Poučen Ivančanim iskustvom Jerko Bezić je na sljedećem obilasku istoga mjesta sa sobom ponio lijericu. Gudalo je dobilo lijericu, znanstvenik znanstvenu građu, čitatelj anegdotu.

Najraznovrsnija su znanja potrebna terenskom istraživaču, nekoja bi se mogla uvesti i na studij etnologije i etnomuzikologije ili ih barem treba proglasiti pomoćnim znanostima. Primjerice, etnokoreolog Ivančan popravljao je pokvarene cijevi male uljare u Maranovićima, iskoristivši svoja znanja iz kemije za dobrobit sela punog razgovorljivih kazivača. Demižon ulja i demižon vina, u znak zahvale sela uljarskom spasitelju ostali su na putu: magarac, naime, nije mogao ponijeti taj teret jer je bio opterećen znanstvenim teretom — magnetofonima, koferima, opremom. Ni magarcima nije lako upregnutima u znanstvene svrhe. A ni znanstvenicima u sportskim vodama. Ivančan je sudio na nogometnoj utakmici između Udbine i Korenice:

I ja dosudio jedanaesterac protiv domaćih, Udbine, a poslije sam bio brži od svih nogometaša koji su trčali za mnom jer su me htjeli ubiti. Ja sam bolje mogao bježati od njih, a nekad sam i bio nogometaš.

Iako znanost zahtijeva i dušu i tijelo, smrtnik istraživač mora jesti, bar s vremena na vrijeme. Gostoljubivost domaćih ljudi opće je mjesto iskaza mnogih. A kako Ivančanim lutanjima nije bilo kraja, okusio je negdje pedesetih u Baranji i pravi paprikaš, gdje je "zerica" paprike kojom je domaćica začinila jelo pretvorila Ivančana u znanstvenoga zmaja:

To je bio jedan od atentata na mene! — kazuje Ivančan.

Slično je bilo i jednom prilikom na lokalitetu iznad Dubrovnika: u znak zahvale seljaci su pripremili pravo domaće jelo, zamamnoga izgleda i mirisa, ali neugodno nepcima. Nezgoda je bila u tome što si je Ivančan natovarilo pun tanjur tih delicija, koje je morao izjesti do kraja, u čast i hvalu dobrim seljanima, spašavajući se kruhom i dobrim crnim vinom.

Ali to su bili rijetki slučajevi, inače se jelo sjajno, božanstveno!

Terenska su istraživanja nekad bila uglavnom skupna: institutski istraživački dvojci ili trojci osvajali su lokalitet za lokalitetom marno bilježeći stvari od interesa. Prigode su to za upoznavanje suradnika u intimnijem, životnijem svjetlu. U svjetlu noćnoga života. U kojem hodaju čudesna bića:

Stjepan Stepanov je užasno hrkao — tako da se davio, čekali ste kad udahne, hoće li ostati živ ili neće. (...) A spavao je sjedečki, naslonjen na krilo kreveta i davio se cijelu noć. I onda, možete si zamisliti jednu siluetu: jedna spavačica, duga, svijetloplava, kapica sa coflekom otraga, i ta silueta ide prema Stepanovljevu krevetu — — tako je kao avet Vinko Žganec obilazil po sobi i utišavao hrkače.

Unatoč silnom Stepanovljevu hrkanju koje pamti naš kazivač, isti je bio poznat po svom izuzetnom sluhu i koncentraciji:

On [Stepanov] se mogao koncentrirati i usred razgovora od pedeset ljudi mirno raditi svoj posao. Njegove transkripcije — to je savršenstvo; a ponekad je čuo i zapisao tonove koje je gotovo nemoguće postići, ali on ih je čuo.

Možda su hrkanje i sluh u nekoj uzročno-posljedičnoj vezi, možda je hrkao melodije i napjeve pjesama koje je zapisivao u nekom njemu osobenom tonalitetu, snatreći o nekom novom puhaćem instrumentu. Tolika je mogla biti saživljenost tih terenskih istraživača s predmetom njihova istraživanja.

Mnoge zgode vežu Ivana Ivančana s Majom Bošković-Stulli. U prvo su vrijeme dijelili istu radnu sobu u Institutu i Ivančan s nostalgijom i hvalom govori o M. Bošković-Stulli, koja ga je u mnogo čemu uputila u tajne "zanata". Bili su i poznati plesni par kad je Ivančan radio na kinetogramima, zapisima plesnih koraka:

Kad se piše kinetogram, najteže je zabilježiti držanje, kud dođe desna noga, a kud lijeva. Maja mi je bila model. Poslušno se okretala lijevo-desno, pa lijevo, pa dođi desno, pa primi me tu, pa se okreni tako, malo se i zavrtilo koji put.

Ivančan je prisustvovao mnogima plesnim zbivanjima na terenu. U Posavskim Bregima su mu seljaci htjeli pokazati neki svoj stari narodni ples. Ushićeni Ivančan jedva je dočekao. Zvao se, kažu, "paradajz". Već pri samom spomenu sumnjiva naziva, Ivančan je postao oprezan. A kad je ples otplesan, upustio se u istragu te "čačkam i saznam". Bio je to građanski ples *palaisglais*, koji se tridesetih godina našega stoljeća plesao po salonima i zabavama, a seljacima ga je donio jedan "brico" koji je brijao po selu.

Mnogi se istraživači sa seoskim krajolikom susreću tek u svome radu. Tako i nastaju anegdote kakva slijedi. Jednom davno...

... kad smo ja i Olinko Delorko išli u proljeće Likom, on je negdje prošao i veli meni: "Ivo, Ivo, gledaj! Jesi li ikad vidio ovako divnu travu?"

"Stvarno nisam vidio ovako divnu travu. Doduše, to nije trava nego mlada pšenica." Nije razlikovao travu od pšenice!

Pjesničkoj duši, kakva je Delorkova, i o čemu mnogi pričaju, nije zamjeriti.

Zajednički doživljaji M. Bošković-Stullli i I. Ivančana upućuju na znanstveni suživot — terene, kongrese, suradnje. Jednom su tako, šezdesetih godina, sa svim ostalim sudionicima, pješaćili visoko na Bjelašnicu na kongres folklorista.

... doslovce sam je vukao gore, gurao i nosio na leđima "pišivoga lonca" — prisjeća se Ivančan.

Tehnička pomagala izuzetno su važna zapisivačima usmene književnosti i etnomuzikolozima. Pomagala su bila rijetka. Poznata je priča kako je akademik Žganec prešvercao magnetofon preko granice. Slijedi anegdota koju je sam Ivančan nazvao "Čelična lady". U glavnoj se ulozi pojavljuje i opet M. Bošković-Stullli:

Mi smo imali dva aparata, jedan *rolleiflex* i još jedan drugi ... ne znam kako se zove, isto dobar aparat. Vidite da imam par dobrih fotografija iz onog doba kad se nije stručno fotografiralo. I onda je Maja jedan put uzela *rolleiflex* na put i uspjela je svinuti onu čeličnu polugu za transport filma, koju ne možeš svinuti ni da je volovi natežu. Onda sam saznao da je ta ručka zapela na grani i da ju je Maja potezala i uspjela svinuti. Zovem je "čelična lady" jer je čak i čelik uspjela svinuti.

Na mukama terenskoga rada svijali su mnogi i noge. Stoga bi u priručnicima mladim znanstvenicima trebala stajati opaska o regionalnom krajoliku, temperaturi, terenu. O tome poučno zbori sljedeća priča:

Jesam li vam pričao kako je Stepanov postao pobožan? Jednom smo došli na istraživanje, Stepanov, Bonifačić i ja, nas trojica, u Lastovo. Stepanov si je specijalno za teren na Lastovu kupio gojzerice sa čavlima. I naravno, po tom kamenju u tome uopće ne možeš hodati. I onda idemo dolje po uskim stepenicama, kamenim..." i tu priča postaje dramatičnom jer je Stepanov nekoliko puta pao i padao, zazivajući pri tom svece i svete Božje. "Dakle, postao je pobožan. Taj put definitivno. Na Lastovu. Onda smo ga izuli, primili ispod ruke i vodili do dolje. Tako je Stepanov postao pobožan.

Podaci i bilješke mukom stečene na Lastovu i danas se koriste u istraživačke svrhe. Ali nigdje ne piše o Stepanovljevim gojzericama.

Ili slična pasionska priča iz Ivančanova repertoara:

U Osojnik smo išli na tovaru, sad je sve asfaltirano. Ta su se brda koja je trebalo prijeći zvala Veliki i Mali Čavao. Ja sam skoro dušu ispustio

dok sam došao gore, ali kad sam gore divno snimio, sva je bol prestala.

Iz muka se rađa nauka.

Čudni su, ponekad čudesni, susreti s kazivačima:

Razgovarao sam sa štrigom koja je jašila na metli u Apuliju pod orah i tamo je plesala! I sve mi to opiše, a ja sam nju opisao u knjizi o Istri. To je žena koja je divno pričala, s divnom maštom i imala je najbolje vino koje sam pio u našoj zemlji.

Vino čuva tradiciju.

Ivančanove i druge priče štivo su i za usmenoknjiževna istraživanja. Neke se javljaju u raznim inačicama, osnažene kazivačkom nostalgijom, zahvalom ili sličnim osjećajima, dajući vrlo osobnu notu kazivačevoj perspektivi. Mnoge su priče bezvremene: jednom, davno, prije — za mnoge su dovoljne naznake. Utapaju se u neku povijest. Onu institutsku. Upoznajemo drugu stranu znanstvenoga rada, onu živu, svakidašnju, a znanstvenici postaju kazivačima. Obrnuti svijet Instituta!